

Novinky z oblasti diskriminace z důvodu etnického původu

Praha, 29. listopadu 2017

Osnova

- Uvedení do problematiky diskriminace (pojem, formy, působnost ochránce)
- Vývoj tuzemské judikatury v oblasti diskriminace v bydlení
- Segregace Romů ve vzdělávání
- Jak postupovat v případě odepření zdravotní péče ze zakázaného „diskriminačního“ důvodu?

Co je diskriminace?

- Diskriminace je porušením práva na rovné zacházení (rovnosti příležitostí).
- Diskriminace je rozdílné zacházení s lidmi v právně vymezených společenských vztazích z **důvodů**, které právo zapovídá.
- Diskriminace je jednání, které nemá rozumné odůvodnění (není legitimní), nebo je nepřiměřené (je disproporční).
- Důsledkem diskriminace je zpravidla zásah do důstojnosti.

Z čeho plyne zákaz diskriminace...

- **Listina základních práv a svobod** (čl. 1, čl. 3 odst. 1)
- **Směrnice:** 2000/43/ES (rasa, etnicita), 2000/78/ES (tzv. rámcová směrnice – zaměstnání), 2006/54/ES (rovné zacházení pro muže a ženy v oblasti zaměstnání a povolání)
- **Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon), ve znění pozdějších předpisů (dále také „ADZ“)**
- Zákaz diskriminace je obsažen i v dalších předpisech (např. školský zákon, zákoník práce, zákon o ochraně spotřebitele)

Věcná působnost antidiskriminačního zákona

Diskriminace ve smyslu ADZ je zakázána pouze ve vymezených společenských vztazích, konkrétně v oblasti:

- pracovního práva, a přístupu k povolání, podnikání a jiné výdělečně činnosti (ust. § 1 odst. 1 písm. a – c)
- členství a činnosti v odborových organizacích (radách zaměstnanců, apod.),
- členství a činnosti v profesních komorách,
- sociálního zabezpečení,
- přiznání a poskytování sociálních výhod,
- přístupu ke zdravotní péči a jejího poskytování,
- přístupu ke vzdělání a jeho poskytování,
- přístupu ke zboží a službám, včetně bydlení, pokud jsou nabízeny veřejnosti nebo při jejich poskytování.

Zakázané diskriminační důvody

Podle antidiskriminačního zákona je nepřípustné diskriminovat na základě:

- rasy, etnického původu, národnosti,
- pohlaví (těhotenství, mateřství/otcovství, pohlavní identifikace),
- sexuální orientace,
- věku,
- zdravotního postižení,
- náboženského vyznání, víry či světového názoru

Formy diskriminace

- Definice obsaženy v ust. v § 2 – 4 antidiskriminačního zákona
 - Antidiskriminační zákon rozlišuje diskriminaci **přímou a nepřímou**
- +
- Antidiskriminační zákon za diskriminaci považuje i **obtěžování, pronásledování, pokyn a navádění k diskriminaci**

Přímá diskriminace (ust. § 2 odst.3 ADZ)

- Jednání, včetně opomenutí,
- v jehož důsledku dojde k méně příznivému zacházení, a to
- ve srovnatelné situaci a
- na základě některého z diskriminačních důvodů.

Nepřímá diskriminace (ust. § 3 odst. 1 ADZ)

- **Jednání nebo opomenutí, kdy na základě neutrálního ustanovení, kritéria či praxe je osoba znevýhodněna oproti ostatním.**
- Příklad:
 - **„Zákaz vstupu se psy!“** – znevýhodňuje osoby se zdravotním postižením, pro které asistenční nebo vodící pes není mazlíčkem, ale kompenzační pomůckou. (108/2013/DIS - <http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/2814>)

Další formy diskriminace

- **Obtěžování**
 - Nežádoucí jednání, jehož záměrem nebo důsledkem je snížení důstojnosti osoby a vytvoření zastrašujícího, nepřátelského, ponižujícího či pokořujícího nebo urážlivého prostředí.
- **Pokyn k diskriminaci**
 - Chování osoby, která zneužije podřízeného postavení druhého k diskriminaci třetí osoby.
- **Navádění k diskriminaci**
 - Chování osoby, která druhého přesvědčuje, utvrzuje nebo podněcuje, aby diskriminoval třetí osobu.
- **Pronásledování**
 - Nepříznivé zacházení, postih nebo znevýhodnění, k němuž došlo v důsledku uplatnění práv na ochranu před diskriminací.

Osoba není nositelkou diskriminačního znaku, ale...

- **... diskriminující si myslí opak: DOMNĚLÁ DISKRIMINACE**
- Diskriminací je také jednání, kdy je s osobou zacházeno méně příznivě na základě domnělého důvodu podle odstavce 3. Diskriminovaná osoba není nositelem diskriminačního znaku, ale diskriminující osoba s ní zachází méně příznivě, protože se domnívá, že nositelem znaku je (§ 2 odst. 5 ADZ).
- **... je diskriminovaná kvůli někomu dalšímu: ODVOZENÁ DISKRIMINACE**
- Osoba, se kterou je zacházeno méně příznivě není nositelem diskriminačního znaku, ale jiná osoba, se kterou je spjata, nositelem znaku je. Nepříznivé zacházení souvisí s "jinou osobou". Koncept obsažen v judikatuře.
- *Rozsudek Soudního dvora ve věci C-303/06, S. Coleman v. Attridge Law a Steve Law*
- *Rozsudek Soudního dvora ve věci C-83/14, ČEZ Razpredelenie Bulgaria AD v. Komisia za zaštita ot diskriminacija*

V oblasti ochrany před diskriminací ochránce:

- a) poskytuje **metodickou pomoc obětem diskriminace** při podávání návrhů na zahájení řízení z důvodů diskriminace,
- b) provádí **výzkum**,
- c) **zveřejňuje zprávy a vydává doporučení** k otázkám souvisejícím s diskriminací,
- d) zajišťuje výměnu dostupných informací s příslušnými evropskými subjekty.

ESO – studnice moudrosti...

- www.eso.ochrance.cz
- Evidence stanovisek ochránce
- lze hledat podle spisové značky, diskriminačních důvodů, oblastí práva, dotčených předpisů, fulltextově, atd.
- návod <http://www.ochrance.cz/dalsi-aktivity/videonavod/>

Případ Balogová v. Nosková – připomenutí

- Sociální pracovnice paní Balogová podala antidiskriminační žalobu na realitní makléřku paní Noskovou.
- částečný úspěch paní Balogové u Okresního soudu v Litoměřicích – **vysoudila omluvu, nikoli finanční kompenzaci**
- Pro soud bylo klíčové, že **paní Balogová neměla o byt skutečný zájem a svá práva pouze testovala.**
- Soudní řízení volně navazovalo na případ ochránkyně 112/2012/DIS: <http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/2000>
- **mediální smršť**: nepravdivé informace o tom, že paní Balogovou nastrčila ombudsmanka, že se jednalo o provokaci, apod.
- **Pokud inzeruje pronajímatel bydlení veřejně, nesmí diskriminovat ani sám, ani prostřednictvím realitní kanceláře (pak se dopustí diskriminace oba).**

„*Romy tady nechci, ani kdyby byli ze zlata.*“

- Paní Galina bydlela se svojí malou dcerou a partnerem střídavě na ubytovně nebo u své matky. Bydlení bylo nevyhovující a rodina potřebovala změnu. Partner paní Galiny měl stálou práci a šetřili si na vlastní bydlení. Paní Galina společně se sociální pracovnící našla nabídku vhodného bytu.
- Sociální pracovnice zatelefonovala pronajímateli, který jí **potvrdil, že má byt velikosti 2+1 stále volný**. Poté mu sdělila, že ho poptávají její klienti, kteří jsou Romové. Pronajímatel jí skočil do řeči a řekl, že to v tom případě nepůjde. Sociální pracovnice **namítla, že se jedná o slušnou rodinu. Na to jí pronajímatel odpověděl, že to je jedno, že i kdyby byli ze zlata, tak ne**. Doplnil ještě, že je to proto, že by mu jinak odešli ostatní lidi.

Jak to dopadlo u soudu...

- Hlavní důkazem v řízení byla **utajená nahrávka telefonického rozhovoru** sociální pracovnice s pronajímatelem. Okresní soud v Ostravě ho vyhodnotil jako nepřipustný a žalobu paní Galiny zamítl. Nahrávku nepřipustil jednak proto, že rozhovor týkající se pronájmu je podle soudu je intimnějším a osobnějším typem konverzace než jednání obchodní, jednak proto, že sociální pracovníci nepovažuje za slabší stranu.
- Krajský soud v Ostravě (71Co 164/2015 – 113) rozhodnutí změnil a důkaz připustil: **omluva, 60. 000 Kč + náhrada nákladů**

„*Spíš mi řekněte, jsou bílí?*“

- Opět hlavním důkazem **utajená nahrávka rozhovoru mezi makléřkou a sociálním pracovníkem**, který sháněl byt pětičlenné rodině (otec je romského původu, matka nikoli).
- Po diskuzi o velikosti bytu ve vztahu k počtu osob se makléřka zeptala na etnicitu. Po zjištění, že otec rodiny je Rom, sdělila, že nemá ani jednoho majitele, který by Romy chtěl.

Jak to dopadlo u soudu...

- Krajský soud v Ostravě (23 C 20/2014) přiznal žalobci **omluvu + 60.000 Kč + náhradu nákladů řízení (19.207 Kč)**
- Vrchní soud v Olomouci (1 Co 124/2015-128) rozsudek částečně **změnil: omluva + 20.000 Kč + náhrada nákladů (38.594 Kč + 6.378 Kč za odvolací řízení)**
- důvody snížení finanční kompenzace: žalobce se o diskriminačním jednání dozvěděl zprostředkovaně přes sociálního pracovníka (újma je podle soudu menší); realitka neodmítala zprostředkování nájmu

Případ ze správního soudnictví

- ČOI uložila realitní kanceláři pokutu 20.000,- Kč za správní delikt spočívající v tom, že se e-mailem dotázala zájemce o byt, zda je romského původu.
- Krajský soud v Ostravě (22 Ad 4/2015) rozhodnutí ČOI zrušil, protože **samotný dotaz ještě nenaplňuje skutkovou podstatu správního deliktu**. K deliktu by došlo až odepřením zprostředkování prohlídky z důvodu etnicity (tj. **k naplnění diskriminace musí existovat méně příznivé zacházení**).
- **ČOI podala kasační stížnost**

Ochránkyně řešila trochu jinou situaci...

- Pokud k dotazu zájemce o byt sdělí realitní makléř, že pronajímatel by mohl etnicitu zájemce vnímat jako překážku při uzavírání konkrétní nájemní smlouvy, nezakládá to přímou diskriminaci dle § 2 odst. 3 antidiskriminačního zákona, pokud realitní makléř zároveň neodmítne zájemci poskytnout službu nabízenou veřejnosti (např. zprostředkování prohlídky nemovitosti).
- Případ 7071/2014/VOP:
<http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/3722>

Co si myslíte Vy?

- Je utajená nahrávka v soudním řízení přípustná jako důkaz?
- Byly podle Vás omluva, finanční kompenzace (60 tis. a 20 tis. Kč) + úhrada nákladů řízení za diskriminaci dostatečná?
- Mohou podobná rozhodnutí odradit pronajímatele a realitní kanceláře od diskriminace Romů?
- Souhlasíte s tím, že samotný dotaz na etnicitu není diskriminací?
- Jak byste rozhodli Vy?
- Jak bojovat s častým (a rasistickým) přesvědčením lidí z majority, že za konkrétní špatnou zkušenost (často zprostředkovanou samozřejmě) odpovídají všichni Romové?

Důkaz utajenou audionahrávkou

- **Přípustnost ve správním řízení:**
- Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j. 1 Afs 60/2009 – 119 ze dne 5. listopadu 2009: *Důkaz audiovizuální nahrávkou pořízenou v utajení orgánem veřejné moci nebo v souvislosti s činností orgánu veřejné moci je v řízení o správním trestání zásadně nepoužitelný.*
- Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č.j. 2 As 45/2010 – 68 ze dne 18. listopadu 2011: *I za situace, kdy kamerový záznam pořízený soukromou osobou, který zasahuje do sféry osobnostních práv zaznamenané osoby, nebyl pořízen s jejím souhlasem či v souladu se zákonnými výjimkami, není jeho použitelnost pro potřeby dokazování ve správním řízení zcela vyloučena. V těchto případech je vždy nutno poměřit legitimitu cíle, kterého mělo být pořízením záznamu dosaženo, na straně jedné a přiměřenost užitého postupu na straně druhé.*
- Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č.j. 8 Afs 40/2012 – 76 ze dne 31. října 2013: *Důkaz není pořízený v závislosti na státní moci, pokud úřad soukromou osobu k pořízení záznamu nepověří, neinicuje jeho uskutečnění a nijak nezasahuje do probíhajícího skutkového stavu. Je přípustné, pokud soukromá osoba úřad sama vyhledá a ten ji k pořízení nahrávky vyzve.*

Důkaz utajenou audionahrávkou

- **Přípustnost v civilním řízení:**
- Nález Ústavního soudu sp. zn. I ÚS 191/05 – 2 ze dne 13. září 2006: *Magnetofonový záznam telefonického hovoru fyzických osob je záznam projevů osobní povahy hovořících osob a takový záznam může proto být použit (i jako důkaz v občanském soudním řízení) zásadně jen se svolením fyzické osoby, která byla účastníkem tohoto hovoru.*
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu č.j. 30 Cdo 64/2004 ze dne 11. května 2005: *Osobní povahu – jak z logiky věci plyne – zpravidla nemají projevy, ke kterým dochází při výkonu povolání, při obchodní či veřejné činnosti.*
- Rozhodnutí Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 1774/14 dne 9. prosince 2014: *Soud připustil důkaz v podobě tajně pořízené nahrávky mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem, kterým chtěl zaměstnanec u soudu prokázat skutečné (a nezákonné) důvody jeho výpovědi, a to bez přivolení žalovaného zaměstnavatele k provedení takového důkazu.*

Problematická pravidla a praxe obcí

- netransparentnost pravidel; podezřelá terminologie zasahující do důstojnosti (73/2012/DIS: <http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/1280>)
- segregace Romů (107/2013/DIS: <http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/2940>)
- nájemní smlouvy v „romském ghettu“ na jeden až tři měsíce
- výběr čistě podle solventnosti, nikoli potřeby (tzv. obálková metoda)
- vyloučení příjemců opakujících se dávek v hmotné nouzi
- vyloučení cizinců
- podmínka platby za podání žádosti o pronájem obecního bytu (5517/2016/VOP: <http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/4960>)

Co si počít bez zákona o sociálním bydlení?

- Pilotní projekty sociálního bydlení některých měst (Brno, Ostrava, ...)
- Brno zřizuje **sociální nájemní agenturu** (projekt 2017 – 2020, financováno z ESF) – zajištění nájemního bydlení pro rodiny a jednotlivce žijící v nevyhovujícím či nejistém bydlení, kteří mají dostatek finančních prostředků na standardní nájemní bydlení, ale jsou znevýhodněni na základě diskriminačního jednání.
- Úspěšné projekty na podporu standardního bydlení některých NGO (např. ROMODROM, R-Mosty)
- Ochránkyně navázala kontakt s Asociací RK ČR a pokusí se je propojit s NGO pomáhající klientům sehnat bydlení

Segregace ve vzdělávání

Odmítnutí přijetí do ZŠ

- odmítnutí přijmout romské dítě do 1. třídy ZŠ, odmítnutí přestupu z jedné ZŠ na jinou
- ústně na chodbě, mezi dveřmi
- z důvodu naplněné kapacity nebo protože by si romské dítě s dětmi z majority nerozumělo
- Zpráva VOP: <http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/4674>

Kritéria pro přijetí do 1. třídy

- ředitel školy přijímá přednostně žáky s místem trvalého pobytu ve školském obvodu (§ 36 odst. 7 školského zákona)
- možnost nastavit kritéria pro přijetí, pokud je kapacita nedostatečná
- podezřelá kritéria – test školní zralosti, pořadí přijetí přihlášky, bezproblémový sourozenec, vzdálenost bydliště
- Doporučení VOP: <http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/4926>

Co dělat?

- navštívit školu se sociálním pracovníkem (svědek)
- pořídit si nahrávku z jednání s ředitelem školy
- podat žádost o přijetí do ZŠ písemně
- proti zamítavému rozhodnutí podat odvolání
- podnět České školní inspekci
- podnět VOP
- mediace
- žaloba k soudu

Prostorová segregace

- podle dat MŠMT bylo ve školním roce 2015/2016 v ČR 83 škol s odhadovaným podílem romských žáků nad 50 %
- z toho 12 škol navštěvovali pouze romští žáci

<http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/vysledky-kvalifikovanych-odhadu-poctu-romskych-zaku-v-zs>

Typy segregace

- **intra-school segregation** – jedná se o oddělování romských žáků a žáků z majority uvnitř jedné školy (např. v oddělených třídách)
- **inter-school segregation** – jde o oddělování žáků mezi školami, příčinou může být bytová segregace, nevhodné nastavení školských obvodů nebo jev známý jako *white flight* (rodiče z majoritní společnosti nechtějí, aby jejich dítě chodilo do stejné školy a třídy s romskými dětmi)

Oddělení, ale rovni?

- oddělené vzdělávání podle rasy v USA
- podmínka stejné kvality
- 1954 – Nejvyšší soud USA označuje oddělená vzdělávací zařízení za inherentně nerovná (*Brown vs. Board of Education of Topeka*)
- povinnost desegregace

Zákaz diskriminace

- **zásada rovného přístupu ke vzdělávání** bez jakékoli diskriminace z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, víry a náboženství, národnosti, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu a zdravotního stavu nebo jiného postavení občana (§ 2 odst. 1 školského zákona)
- antidiskriminační zákon

Soudní rozhodnutí

- Evropský soud pro lidská práva – **umístění romských dětí do zvláštních tříd** (*D. H. a ostatní proti České republice*, 13. 11. 2007, č. 57325/00; *Horváth a Kiss proti Maďarsku*, 29. 1. 2013, č. stížnosti 11146/11), **v romských třídách pro neznalost jazyka** (*Oršuš a další proti Chorvatsku*, 16. 3. 2010, č. 15766/03), **v ZŠ navštěvované výlučně Romy** (*Sampanis a další proti Řecku*, rozsudek, 5. 6. 2008, č. 32526/05)
- maďarské soudy – segregaci neopravňuje dlouhá tradice, absence úmyslu, nedostatek finančních prostředků, výuka etnických menšin; město je odpovědné za zachování spontánní segregace, i když je fakticky důsledkem objektivních bytových okolností

Česká republika

- Krásná Lípa – tři třídy (dvě běžné, jedna alternativní), rozdělení dětí do tříd na základě testu školní zralosti, romští žáci v jedné třídě (méně kvalitní vzdělávání)
<http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/4768>
- Ostrava – test školní zralosti, obtěžující výroky ředitele školy o nutnosti regulovat počet přijímaných romských žáků, okresní soud přiznal omluvu (sp. zn. 26 C 42/2016)
<http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/2812>

Opatření k nápravě

- desegregační plány (postupné rozpouštění romských tříd a škol)
- busing (rozvážení dětí autobusem)
- nové nastavení školských obvodů
- zapojení více asistentů pedagoga (romských i z majority, zajištění bezpečného klimatu ve třídách)
- plány inkluze a desegregace nejen na úrovni státu, ale i na úrovni krajů a obcí

Co dělat?

- písemně upozornit obec
- podnět České školní inspekci
- podnět Ministerstvu vnitra (nastavení školských obvodů)
- podnět VOP
- mediace
- žaloba k soudu

Diskuse

1. Setkali jste se ve své praxi s odmítáním Romů při přijetí do ZŠ? Jak jste případ řešili?
2. Setkali jste se ve své praxi s prostorovou segregací ve vzdělávání? Jak jste případ řešili?
3. Víte o existenci segregovaných škol ve Vašem kraji?
4. Co podle Vás brání desegregaci českého školství?

Zdravotní péče

- Jak postupovat v případě odepření zdravotní péče z diskriminačního důvodu?

Pacient má právo zvolit si poskytovatele zdravotnických služeb. Kdy může pacienta lékař odmítnout?

- Doktor může pacienta odmítnout jen za podmínek § 48 odst. 1 zákona o zdravotních službách, tj.
 - z **kapacitních důvodů**,
 - protože **pacient s dětmi bydlí moc daleko**,
 - nebo **není u pojišťovny, se kterou má poskytovatel smlouvu**

Musí mi lékař vydat písemný doklad, proč mě nepřijímá?

- Poskytovatel o odmítnutí přijetí do péče nebo odmítnutí poskytnutí zdravotních služeb podle **vydá pacientovi písemnou zprávu, ve které je uveden důvod odmítnutí nebo ukončení** (§ 48 odst. 5 zákona o zdravotních službách)

Co hrozí lékaři, který své povinnosti poruší?

- **nezákonné nepřijetí do péče či ukončení péče i nevydání zprávy s důvodem nepřijetí je PŘESTUPKEM** (§ 117 odst. 3 zákona o zdravotních službách; hrozí až 300 000 Kč a 100 000 Kč pokuta od krajského úřadu).

Role zdravotní pojišťovny

- **pojištěnec má právo na výběr poskytovatele zdravotních služeb z okruhu smluvních partnerů jeho zdravotní pojišťovny** (§ 11 odst. 1 písm. b) zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění) **a také na časovou a místní dostupnost hrazených služeb** poskytovaných těmito smluvními poskytovateli (§ 11 odst. 1 písm. c)).
- **zdravotní pojišťovna se dopustí přestupku** tím, že nezajistí svým pojištěncům poskytování hrazených služeb včetně jejich místní a časové dostupnosti (**pokuta až 10.000.000 Kč, k projednání příslušné Ministerstvo zdravotnictví**)

Jak postupovat, když Vás lékař odmítá přijmout do péče a odmítá o tomto vydat písemnou zprávu...

- **Požádat o zprávu lékaře výslovně** – lze odůvodnit, že pacient zprávu potřebuje pro pojišťovnu, aby mu pomohla najít jiného lékaře...
- Pokud jde o dětské pacienty, **lze požádat o součinnost OSPOD**.
- Poukázat na práva pacienta, osvětlit specifické potřeby v případě pacienta např. s mentálním postižením.
- Podat **oficiální písemnou stížnost**; adresátem stížnosti bude typicky vedoucí/ředitel zdravotnického zařízení.
- Pokud stížnost nepomohla, obrátit se s **podnětem k zahájení správního řízení zpravidla na krajský úřad**.
- Obrátit se také na **zdravotní pojišťovnu** (pokud nekoná, tak na **Ministerstvo zdravotnictví**).
- Na neetické či neodborné jednání lékaře si lze do 1 roku od události stěžovat **u profesní komory** (Česká lékařská komora, Česká stomatologická komora).
- Obrátit se **na soud** s žalobou.

Děkuji za pozornost.

Mgr. Eva Nehudková

e-mail: nehudkova@ochrance.cz

tel. č. 542 542 367

www.ochrance.cz

www.eso.ochrance.cz – Evidence stanovisek ochránce

[www.facebook.com](https://www.facebook.com/ochranceprav): Veřejný ochránce práv – ombudsman

www.twitter.com/ochranceprav

Kancelář veřejného ochránce práv

Údolní 39

602 00 Brno